

Entertainment en engagement. Annelies Verbeke en Saskia de Coster

“Saskia de Coster verpakt de herkenbaarheid op eigengereide wijze. Haar humor is brutaal, terwijl emoties vaak verrassend teder worden onthuld.” De uitspraak is van Annelies Verbeke, “auteur van *Slaap!*”, en prijkt vooraan op de kapt van Saskia de Costers jongste roman *Eeuwige roem*. Daarmee wordt de marktwaarde van beide auteurs pijnlijk duidelijk: een boek van Saskia de Coster heeft een aanbeveling van De Costers leeftijdgenote Annelies Verbeke nodig om verkocht te geraken. Een beetje genant is dat, want terwijl Saskia de Coster te horen kreeg dat haar boeken *Vrije val* (2002) en *Jeuk* (2004) duister waren, ongrijpbaar en daarom ook onbegrijpelijk, werd Annelies Verbeke de hemel in geprezen voor haar debuutroman *Slaap!*. Een onwaarschijnlijk lovende recensie van Elsbeth Etty in *NRC Handelsblad* stak het vuur aan de lont. Intussen is *Slaap!* in dertien talen vertaald en ging het boek in Nederland en Vlaanderen meer dan zestigduizend keer over de toonbank. En ja, *Slaap!* is inderdaad een aardig boek. Het is stilistisch sterk en met grote vaart geschreven, het is hedendaags en filmisch, het heeft een strakke plot. Maar de roman mist ook diepgang: er zit wat weinig leven in; hij zet nauwelijks aan het denken.

Intussen is Verbekes tweede roman verschenen. Hij heet *Reus* en verscheen in januari 2006. De reacties waren wat minder jubelend dan na *Slaap!*, maar die waren dan ook een eind buiten proportie. *Reus* gaat in hoofdzaak over de onafscheidelijke zussen Hannah en Kim. Elk jaar op vijftien februari bellen ze elkaar op om kwart over drie 's nachts op: dan is het Moedernacht, de verjaardag van de nacht waarop ze hun moeder vonden na een zelfmoordpoging. Na die poging ging ze het huis uit en verdween ze voorgoed. Hannah en Kim haten hun moeder daarom, maar tegelijk blijven ze zich afvragen of en waar ze nog zou leven. Na een inzinking van Kim vertrekken de zussen samen, zomaar en zonder duidelijke reden, naar Australië: “Ons ticket vatte alles samen. *Last minute. One way.*” Later blijkt Kim zwanger te zijn van een buitenechtelijke minnaar. In Australië scheuren ze *Thelma and Louise*-gewijs zonder duidelijke bestemming over de snelwegen, zwervend van plaats naar plaats. Als ze in een museum ergens onderweg een geschilderd portret zien hangen van hun moeder, die vroeger al geïnteresseerd was in aboriginals en didgeridoo spelen, begint vooral Kim te geloven dat ze nog ergens moet leven, in de Australische woestijn, en gaan ze naar haar op zoek. Ze vinden haar uiteindelijk: hun moeder staat aan het hoofd van een sekte die zich beroept op aboriginalmythologie om de “ontmannings van de natuur” te bewerkstelligen. Alleen mannelijke dieren worden opgegeten, en Kims kind zal omgebracht moeten worden als het een jongetje is. Uiteindelijk ontvlucht Kim de sekte en voegt ze zich weer bij haar zus, die

al eerder het hazenpad had gekozen. Op het einde van het boek snijdt Hannah de navelstreng van het kind van haar zus door met het plastic mes waarmee ze zich in de eerste zin van het boek typeerde: “Ik ben de vrouw met het mes”.

In de loop van het verhaal doen zich nog een aantal bizarre dingen voor. Zo krijgt Hannah voortdurend het gevoel bekeken te worden. En in tal van taferelen ziet ze een witharige reus op de achtergrond staan, die zich verplaatst in een oude Wartburg. Deze reus, een soort van alomtegenwoordig personage dat we kennen uit de films van David Lynch en dat bij Verbeke ook wel eens de gedaante van een “onverzettelijke albinomuis” aanneemt, heeft het boek zijn titel gegeven. Aan het slot maakt hij zich kenbaar aan Hannah. “Geert Vanpachtebeke” blijkt zijn nogal teleurstellende naam te zijn. Even flauw is de verklaring die Verbeke hem zelf laat geven over wie hij is “Ik ben de mensen die op je maag zijn blijven liggen omdat je ze te gulzig hebt verzwolgen. [...] Ik ben de passies die je zegt te willen ontlopen maar je nooit hebt gehad. Je grootste gemis. De liefde waar je te laf voor bent.” Verbeke probeert de scène wel wat van zijn sérieux te ontdoen door de reus zijn verklaring van een blocnoteblaadje te laten aflezen, maar ze had dit soort tweederangspsychologie beter achterwege gelaten. Geert Vanpachtebeke is overigens lang niet de enige freak die in *Reus* voorkomt. In haar beroepsleven maakt Hannah reportages over freaks voor het weekblad *!!!*. “Hannahs Freaks”, zoals haar rubriek heet, kent een groot succes en wordt uiteindelijk zelfs een tv-format. Maar een stoet van bizarre schepsels opvoeren in je boek volstaat niet om je boek ook op literair vlak verrassend te maken. Zeker niet als Hannah in een van de vijf e-mails die de verhaalttekst onderbreken concludeert: “Ik ben de freak!” Alweer een staaltje goedkope psychologie.

Net als in *Slaap!* stelt Annelies Verbeke in haar tweede boek de stijl ten dienste van de plot. Haar taalgebruik is economisch, concies en efficiënt. Ze zoekt de oneliner, maar soms iets te geforceerd: “De hitte deed de woestijn bewegen als een zijden doek in een zachte bries op een breedbeeldtelevisie waar iets mis mee is.” Verbeke weet absoluut hoe ze een plot strak en spannend moet houden, zelfs als het verhaal zo onwaarschijnlijk is als in *Reus*. Maar de psychologische uitwerking van haar personages is niet bepaald verrassend te noemen. En het wordt nooit duidelijk *waarom* ze dit verhaal wil vertellen. *Reus* mist, net als *Slaap!*, urgentie. De boeken van Annelies Verbeke lees je als entertainment — als hoogstaand, goedgemaakt en kwaliteitsvol entertainment, jazeker. Maar na lectuur blijft er niets van hangen: haar boeken hebben nauwelijks de ambitie iets te zeggen te hebben over De Mens, Het Leven of De Wereld.

Wie meer verwacht van literatuur, kan beter *Eeuwige roem* lezen, het derde boek van Saskia de Coster. *Eeuwige roem* is nochtans niet helemaal onvergelijkbaar met *Reus*. Ook hier spelen twee meisjes de hoofdrol. Geen zussen dit keer, maar meisjes die elkaar niet kennen, die elkaar toevallig tegen het lijf lopen, en die vanaf dat moment op een of andere manier met elkaar verstrengeld blijven. Babs en Julie heten ze. Babs is de intelligente dochter van het droomkoppel Katrien Ongena en Pieter Smit, een succesvolle advocate en een vooraanstaand vorser. Babs is heel intelligent, al van voor haar geboorte leest ze vanuit de buik haar moeders lectuur mee. Haar hele leven schrijft ze stukjes en beetjes in haar “Boek vol Wijsheid”. Julies afkomst is onduidelijk, maar in ieder geval beschouwt zij Olivia Vansteen als haar moeder. Julies talent is zingen. Ze heeft lange tijd een relatie met haar producer Michael, die samen met haar de “Beste Plaat aller Tijden” wil maken, ze wordt een beroemdheid. Ook Babs heeft een tijdlang een relatie met een man met een missie: Ruben, een jongeman die zich opwerpt als de leider van de Sterfelijken, een “revolutionaire beweging die in opstand komt tegen het grote onrecht van de Overouderdom”. De hond Eveline speelt in *Eeuwige roem* een beetje de rol van de reus in het jongste boek van Annelies Verbeke: het is een personage dat in verschillende contexten telkens opnieuw opduikt. In tegenstelling tot bij Verbeke, wordt zijn betekenis opzettelijk vaag gelaten. In een fraaie metafictionele passage herleidt (of: verrijkt) De Coster de hond tot een metafoor: “Eveline is zoals wij weten een hond, maar Eveline is veel meer dan enkel een viervoeter. Onder invloed van het theater en om te ontsnappen aan de kebabmolen is Eveline veranderd in een rasechte volbloed metafoor. Eveline is trouw als een hond, ziek als een hond, ziek van liefde, ja Eveline heeft een holte in de werkelijkheid gevonden waar ze in past, ze kan nu, als metafoor, alles aan. Ze laat haar inferieure collega’s (...) achter (...) en ze gaat naar Michael toe (...)” De Coster kiest ervoor om in haar literatuur te schrijven over haar literatuur. Ze doet dat gelukkig niet door elke zin die ze schrijft te deconstrueren of door de hele poststructuralistische filosofie te parafraseren, maar ze last, heel gedoseerd, af en toe een goed geformuleerde zin in waarin duidelijk wordt dat fictie en werkelijkheid door elkaar lopen en dat beide domeinen in de eerste plaats constructies in taal zijn.

Ook bijzonder aan *Eeuwige roem* is het vertelperspectief. Het hele boek wordt verteld door een soort koor, een “wij-verteller” die geregeld tussenkomt en die de particuliere verhalen van Babs en Julie in een groter en algemener kader plaatst: “In eender welk huis, zo weten wij uit onze dooltochten door de tijd, onttrekken de deuren een verborgen wereld aan het zicht. Wij duwen ze open. Een uitbarsting van vreugde zien wij; of wij krijgen een emmer water over het hoofd (...)” Die soms negentiende-eeuws aandoende wij-verteller neemt je

mee op sleeptouw door de verhaallijnen, soms neemt hij je aan de hand en maak je samen met hem een sprongetje in de tijd: “Eveline glipt door de poort van Babs’ benen en gaat voor naar Babs’ kamer, wij volgen, springend over een hindernisje van de tijd, wij gaan de kamer binnen en treffen er Michael en Babs.”

Maar de voornaamste reden waarom *Eeuwige roem* beter is dan *Reus*, ligt in de ambitie ervan. De Coster heeft geprobeerd een roman te schrijven waarin de complexiteit en de chaos van de wereld van vandaag voelbaar gemaakt wordt. Door bepaalde literaire technieken te benutten (een boven het verhaal staande verteller, perspectiefwisselingen, korte metaliteraire tussenkomsten) en door haar taal, die veel zakelijker is dan in haar vorige boeken maar nog steeds veel poëtischer dan die van Verbeke, maakt ze de lezer opmerkzaam op die chaos en die complexiteit. De typografische trucjes die ze hier en daar gebruikt, en de foto’s die losweg in het verhaal zijn afgedrukt, zijn dan weer te expliciete middelen om dat te bewerkstelligen en hadden dus beter weggelaten kunnen worden.

Vergeleken bij *Vrije val* en *Jeuk* heeft Saskia de Coster met *Eeuwige roem* een Grote Sprong Voorwaarts gemaakt. Haar vorige twee boeken waren wel mooi, poëtisch en beeldrijk waren, maar tegelijk ook nogal donker en zwaar, en ze hadden weinig te maken met de wereld waar u en ik en leven. *Eeuwige roem* is lichter en luchtiger, en gaat uitdrukkelijk over de wereld rondom ons. Over de chaos in die wereld, over de complexiteit ervan, over het toeval dat onze levens regelt en dat geen toeval is, maar een obsessief verlangen. Wat het boek *precies* over die wereld zegt, is niet zo duidelijk. Maar dat het *probeert* iets te zeggen over die wereld, doet het verschillen van *Reus*, waarin alleen geprobeerd wordt een verhaal te vertellen. De zintuiglijke manier waarop dat geprobeerd wordt, geeft *Eeuwige roem* grote poëtische kracht: “Haar stem had eerst haar aarzelende handen naar zijn eenzame lichaam uitgestoken, en al gauw werd hij overspoeld door een blinde golf van genot.”

Als literaire waarde gelijk zou staan aan marktwaarde, dan mag op het volgende boek van Annelies Verbeke een aanbeveling staan van Saskia de Coster. “Het koppel entertainment en engagement: de beste volksopvoeders”, luidt het ergens in *Eeuwige roem*. Saskia de Coster is erin geslaagd beide geliefden samen te brengen. Bij Annelies Verbeke zoekt entertainment nog een partner.

Bart van der Straeten

ANNELIES VERBEKE, *Reus*, De Geus, Breda, 2006, 218 p.

SASKIA DE COSTER, *Eeuwige roem*, Prometheus, Amsterdam, 229 p.